

ІСТОРІЯ НІЖИНЩИНИ ІМПЕРСЬКОЇ ТА ПОСТІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ

УДК 94(477.51)«1850/1900»

Наталія ДМИТРЕНКО
(Ніжин)

До історії розвитку органів місцевого самоврядування у Ніжинському повіті: співпраця міської думи та управи з церковнослужителями (друга половина ХІХ ст.)

Органи державного управління є невід'ємною складовою будь-якої держави. Реалії сьогодення вимагають радикальних реформ у системі органів державного управління взагалі й органів місцевого самоврядування зокрема. Осмислення досвіду минулих часів у галузі управлінської культури дозволить запобігти помилок у справі будівництва сучасної української держави, слугуватиме джерелом у справі створення такої структури органів місцевого самоврядування, яка б всебічно сприяла розвитку соціальної та економічної складової суспільства.

Визначити напрями та результати співпраці органів місцевого самоврядування м. Ніжина з духовенством є головним завданням статті.

Низка причин соціально-політичного й економічного характеру зумовили необхідність проведення міської реформи. Згідно з «Міським положенням», затвердженим 16 червня 1870 р. імператором Олександром II, створювалися органи місцевого управління. Розпорядчі функції були надані міським думами, виконавчі – міським управам. Міська дума складалася з гласних, що обирались на 4 роки. У гласні могли бути обрані всі, хто мав право голосу на виборах, враховуючи осіб, що отримували це право за дорученням. Згідно ст. 21 «Положення», монастирі та церкви, які володіють нерухомим майном і сплачують міський збір, користуються правом голосу на міських виборах через своїх представників. Так, серед 63 членів Ніжинської міської думи, яка була сформована у квітні 1872 р., було троє священників.

Цілком природно, що одним із головних напрямків співпраці муніципальних органів з церковнослужителями була освіт-

ня та благодійницька діяльність: відкриття й утримання церковно-приходських шкіл, створення товариств допомоги бідним. Результатом спільної ініціативи священників церкви Іоанна Богослова Дмитра Стопановського та церкви Архістратиґа Михаїла Олександра Імшенецького в 1896 р. при грецькій церкві була відкрита школа для дівчаток. У клопотанні до міської управи зазначалося: «В первую группу принято 30 девочек, которые обучаются грамоте, пению, рукоделию» [1]. Священики просили міську управу допомогти оплатити працю вчителя, оскільки коштів, що виділялися для цієї мети з церковних сум, було недостатньо. У клопотанні було позначено і джерело, з якого можна ці кошти отримати – відсотки з капіталу, що належав грецькому товариству. (Товариство припинило своє існування у 1873 р.). Зібрання міської думи задовольнило прохання, виділивши 150 руб. на рік [2].

У лютому 1884 р. при чоловічому Благовіщенському монастирі було відкрито Братство ікони Божої Матері «Усіх Скорбячих Радості» для допомоги бідним. Не маючи свого установчого капіталу братство звернулося до міської управи, аби передати їм право розпоряджатися сумою у розмірі 300 руб., що складає відсотки від капіталу в 6 тис. руб., пожертвованих місту двома місцевими купцями – Тряпкіним і греком Бідним – на користь бідних. До цього розпорядником указаних коштів була міська управа, на свій розсуд розподіляючи їх між нужденними [3]. Питання вирішувалося майже рік й у червні 1885 р. розпорядженням Чернігівського губернатора зазначені кошти були передані до ради Братства при Благовіщенському монастирі [4].

Церковнослужителі виступали союзником органів місцевого самоврядування у справі санітарної просвіти, запобігання та боротьби з епідеміями інфекційних захворювань. Священнослужителям доручалося складати відомості про кількість народжених і померлих немовлят [5]. Духовенство залучалося віспяним комітетом до боротьби із забобонами та відмовою або ухилянням від щеплення. Всі приходські священники повинні були переконувати парафіян своїх церков робити щеплення дітям у перші шість тижнів після народження. А під час виконання треб, обходячи дома, пересвідчитися, що діти прищеплені. В протилежному випадку треба було переконувати батьків або попечителів зробити це. Інформацію про родини, де є не прищеплені діти, священники зобов'язані були передавати віспощеплювачам [6]. Звертався повітовий віспяний комітет і до єпископа Чернігівського та Ніжинського щодо його архіпастирського настановлення, яке б певним чином вплинуло на парафіян, аби вони «не пренебрегали целебною силою еє (прививки) по упрямству, предрассудкам и невежеству, не отягощали бы свою совесть и душу тяжким грехом, подвергая младенцев опасности лишиться жизни» [7].

Органи місцевого самоврядування зобов'язані були опікуватися грошовим забезпеченням служителів культу. Ще на початку ХІХ ст. – у 1804 р. – російським імператором була підтримана пропозиція Архангельської міської думи, щодо призначення жалування священникам та церковному причту «вместо производимого ими сбора со крестом в праздники» [8]. У клопотанні архангельського губернатора Міністру внутрішніх справ зазначалося, що «священники с причтом церковным по малоимению своих доходов принуждены бывать о Святой Пасхе, о Рождестве Христовом и в прочие храмовые праздники ходитъ со крестом по домам прихожан, каковое хождение как противно Указу 1724 года августа 16 дня, а также отнимает должное к ним уважение <...> В отвращение сего Городская Дума полагает назначить им от прихожан годовое

жалование, расположив его уравнительно на городских обывателей, производя сбор оных денег вместе с собираемою на содержание градской Полиции сумою» [9].

Поповнювалася церковна казна й за рахунок місцевих ремісників. Правління Чернігівської Духовної консисторії у 1856 р. звернулося до міських дум губернії з проханням здійснити розпорядження щодо внесення коштів цеховими ремісничими управами в сумі 1 руб. 50 коп. сріблом на утримання церков і церковнослужителів. Що правда, це звернення не мало своїм наслідком швидкої реакції місцевої влади, що, в свою чергу, викликало незадоволення керівництва консисторії [10].

Окремої уваги потребує питання стосовно грошового забезпечення священників грецьких церков. Як вже зазначалося вище, у 1873 р. припинило існування грецьке товариство м. Ніжина. Був закритий і грецький магістрат, господарське управління якого перейшло у підпорядкування до міського громадського управління. Магістрат мав у своєму розпорядженні значний капітал (22 тис. 132 руб. 62 коп.), який складався із пожертв членів грецької громади. З цієї суми відраховувалися кошти на утримання членів власне магістрату та його канцелярії. Певні відсотки із загальної суми витрачалися згідно волі жертводавців. Так, 4 % річних від загальної суми капіталу становили кошти, що належало сплачувати на утримання причту грецьких церков (885 руб. 54 коп. на рік). За капітали ніжинського грецького магістрату розгорілась ціла паперова війна. У листопаді 1873 р. місцеві греки подали до міської думи скаргу щодо бездіяльності міської управи стосовно їхнього клопотання на видачу коштів у розмірі 2500 руб. епітропу (старості) грецьких церков Г. Спіліоті на ремонтні роботи. І хоча клопотання чітко відображало бажання підписантів і призначення коштів, члени міської думи не визнали їх законними. У відповіді зазначалося, що управа повною мірою видає визначені відсотки з капіталу на утримання грецьких храмів, керуючись при цьому указом Урядового Сенату та роз'ясненням Губернського правління – всі суми та капітали повинні мати таке ж саме призначення, яке мали за часів існування магістрату. Але відсотки з капіталів, що призначалися на утримання членів магістрату та його канцелярії не мають витрачатися на потреби членів грецької громади. Оскільки міська управа є правонаступником грецького магістрату, то ці кошти були зараховані до міської каси. Вагомим аргументом управи у відмові виплатити 2500 крб. було і нагадування факту існування при грецьких церквах домів, торгових лавок, за оренду яких епітроп отримує значні суми. Отже, коштів на ремонт храмів цілком достатньо, вважали члени міської управи. Навіть аргумент греків, які посилалися на указ Губернського правління (розпорядження стосовно використання коштів приймаються виключно членами грецької громади), не мав належного впливу на позитивне вирішення спірного питання. На це дума відповіла, що неприпустимо, щоб лише місцеві греки мали право використовувати кошти без участі у цьому греків, що мешкали поза межами міста і які складали більшість ніжинської грецької громади (з 802 членів громади лише 112 греків проживали в Ніжині) [11].

Ніжинська міська управа розглядала та приймала рішення щодо виділення міських земель під церковні будівлі, повернення грошових компенсацій за церковні землі, що з певних причин відходили місту. У разі потреби місто поступалося на користь храмів частиною своїх земель. У другій половині XIX ст. місто відвело землю площею 92 кв. саж. для влаштування огорожі навколо Миколаївського собору та 165 кв. саж. для розширення

цвинтарю біля Покровської церкви [12]. У 1894 р. Введенському жіночому монастирю було дозволено побудувати з південного боку нову кам'яну огорожу, яка повинна була пройти вздовж нової вулиці, трасованої через приватні володіння. Міська управа взяла на себе клопіт погодити це питання з власниками земельних ділянок. У грудні того ж таки року управа видала монастирю дарчий акт на володіння 258 кв. саж. землі [13].

У 1864 р. Ніжинська міська дума розглядала питання про грошову компенсацію причту Миколаївського собору за власність, що відійшла на користь міста ще на початку XIX ст. Згідно розпорядження Малоросійського військового губернатора з 1819 до 1856 р. з міських прибутків на користь Миколаївського собору за втрачену власність щорічно передавалися кошти в розмірі 84 руб. 75 коп. У 1856 р. імператор Олександр II скасував посаду Малоросійського генерал-губернатора, натомість було засновано посади Полтавського, Чернігівського та Харківського губернаторів. Того ж таки року розпорядженням Чернігівського губернатора припинені щорічні виплати причту. Але визнаючи справедливим задовольнити інтереси служителів Миколаївського собору, він наказав видати одночасно 2 тис руб. (залишок боргу) з прибутків міста. У разі якщо місто не має у своєму розпорядженні означених коштів, наказувалося видати їх протягом найближчих 5 років [14].

Таким чином, головними напрямками співпраці муніципальних органів і міського духовенства можна вважати освітню та благодійницьку діяльність; «охранение народного здравия» – спільну організацію заходів профілактики (поширення санітарних знань), запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань; організацію системи грошового забезпечення міських священиків; робота з благоустрою міста й урегулювання майнових зобов'язань між самоврядними органами та церквою у разі придбання або відчуження нерухомого майна і земельних ділянок. Що до результатів цієї діяльності, то красномовним є факт: у 1897 р. серед спадкових почесних громадян Ніжина 62 особи з 90 були духовного звання, а серед особистих почесних громадян міста з 40 осіб – 26 священників [15]. Цифри засвідчують плідну працю церковнослужителів на користь міської громади.

Джерела та література

1. Відділ збереження документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, ф. 340, оп. 1, спр. 143, арк. 1.
2. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 143, арк. 1 зв.
3. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 36, арк. 2.
4. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 36, арк. 3.
5. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 300 ОЦ, арк. 11–11 зв.
6. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 300 ОЦ, арк. 19 зв.
7. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 300 ОЦ, арк. 20 зв.
8. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 14, арк. 1.
9. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 14, арк. 3 зв.
10. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 1003, арк. 1 зв.
11. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 1526 ОЦ, арк. 62–65.
12. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 928, арк. 1, 11–11 зв.; ф. 340, оп. 1, спр. 638, арк. 2.
13. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 555, арк. 2–2 зв., 29.
14. Там само, ф. 341, оп. 1, спр. 1214, арк. 1.
15. Там само, ф. 340, оп. 1, спр. 1791, арк. 2.

Дмитренко Н.М. До історії розвитку органів місцевого самоврядування у Ніжинському повіті: співпраця міської думи та управи з церковнослужителями (друга половина XIX ст.)

У статті визначені основні напрямки та результати співпраці муніципальних органів з церковнослужителями. Значна увага приділена питанню врегулювання відносин грецької громади з правонаступницею грецького магістрату – міською управою.

Ключові слова: міська дума, міська управа, духовенство.

Дмитренко Н.М. К вопросу развития органов городского самоуправления в Нежинском уезде: сотрудничество городской думы и управы с церковнослужителями (вторая половина XIX в.)

В статье рассматриваются основные направления сотрудничества муниципальных органов и духовенства. Особое внимание уделено вопросу урегулирования отношений нежинских греков с правопреемницей греческого магистрата – городской управой.

Ключевые слова: городская дума, городская управа, духовенство.

Dmytrenko N.M. To the issue of the municipal self-government bodies development in the Nizhyn District (Povit): the collaboration of the municipal council (Duma) and the administrative board with the clergymen (the second half of the nineteenth century)

The basic directions of the municipal bodies and clergy collaboration are considered in the article. The particular attention is paid to the relations settlement issue of the Nizhyn Greek with the Greek Magistrate assignee – the city administrative board.

Key words: municipal council, administrative board, Magistrate, clergymen.

[надійшло до редакції: 03.06.2014 р.]

УДК 94(477)

Наталія НАГОРНА
(Ніжин)
Олександр ЛИХУТА
(Ніжин)

Система медичного страхування населення зони військового управління в умовах німецького «нового порядку» (за матеріалами Ніжинської міської управи)

Історичні процеси, які мали місце на території України в роки нацистської окупації, потребують всебічного й об'єктивного висвітлення на основі нових теоретико-методологічних підходів, враховуючи при цьому їх регіональні особливості. До недостатньо опрацьованих у сучасній історіографії належить проблематика регіональної специфіки окупаційного режиму, зокрема, на території зони військового управління.

Питанню особливостей німецької окупаційної політики стосовно соціальної сфери життя суспільства, у т.ч. проблемам розвитку охорони здоров'я та медичного забезпечення населення окупованих територій, в історичній науковій літературі присвячено незначну кількість публікацій. Поза тим, у руслі актуальних наразі напрямів наукових